

MACKENZIE’NİN *A TURKISH MANUAL*’İNİN KARŞILAŞTIRMALI MUHTEVA İNCELEMESİ*

Tuğba KORKMAZER**

Öz: Dil; birey-birey, birey-toplum, toplum-toplum gibi iki taraf arasında kurulan tüm ilişkilerde duygu ve düşüncelerin aktarımını sağlayan anlatım aracıdır. Bu anlatımın anlaşılır olması için gönderici ile alıcı arasında ortak bir lisan olmalıdır. Dil öğrenimi veya öğretimi de temelde böyle bir gerekliliğin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu makalede, 19. yüzyılda askerî bir gaye ile Türkçeyi öğretmek için Mackenzie tarafından yazılan *A Turkish Manual: Comprising A Condensed Grammar With Idiomatic Phrases, Exercises, And Dialogues, And Vocabulary* (Deyim Kalıpları, Alıştırılmalar, Diyaloglar ve Sözlük ile Zenginleştirilmiş Bir Gramer İçeren Türkçe El Kitabı) adlı çalışmanın muhtevası aynı dönemde İngilizce olarak yazılan diğer Türk dili gramerleriyle (Davids, 1832; Boyd, 1842; Barker, 1854a; Barker, 1854b; Abu Said, 1877; Arnold, 1877; Hopkins, 1877; Wells, 1880; Redhouse, 1884; Tarring, 1886) karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. *A Turkish Manual* ile zikredilen diğer gramerlerin ortak, benzer ve farklı yönleri gösterilerek bu eserin kendi dönemindeki yeri tespit edilecektir.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl, Mackenzie, *A Turkish Manual*, gramer, mukayeseli muhteva incelemesi.

A Comparative Content Review of Mackenzie’s “Turkish Manual”

Abstract: In all relationships established between two parties, such as individual-individual, individual-society, and society-society, language is a narrative instrument that facilitates the transfer of feelings and concepts. There needs to be a shared language between the addressor and the recipient for this explanation to make sense. A necessity of this kind essentially leads to the learning or teaching of languages.

The purpose of this article is to compare the content of *A Turkish Manual: Comprising A Condensed Grammar With Idiomatic Phrases, Exercises, And Dialogues, And Vocabulary*, a textbook written by Mackenzie in the 19th century to teach Turkish for military purposes, with other Turkish language grammars published in English during the same time (Davids, 1832; Boyd, 1842; Barker, 1854a; Barker, 1854b; Abu Said, 1877; Arnold, 1877; Hopkins, 1877; Wells, 1880; Redhouse, 1884; Tarring, 1886). The paper will evaluate this work within its own period by analyzing the common, similar and different aspects of *A Turkish Manual* and other grammars.

Keywords: 19th century, Mackenzie, *A Turkish Manual*, grammar, comparative content review.

* Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 12.04.2022 - 20.12.2022

** Arş.Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta, Türkiye. E-Posta: tugbakorkmazer@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0528-073X.

Giriş

Bir dil ile o dili konuşan millet, kader birliği etmiştir. Birinin yaşamının ve gücünün diğerinin ömrü ve gücüne bağlı olduğu böyle bir kader birliği, Kâşgarlı Mahmud tarafından daha 11. yüzyılda hem de Türkçe özelinde şöyle ifade edilmektedir:

And içerek söylüyorum, ben Buhara'nın -sözüne güvenilir- imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki Yalavacımız kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada 'Türk dilini öğreniniz; çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır.' buyurmuştur. Bu söz (hadis) doğru ise -sorgusu kendilerinin üzerine olsun- Türk dilini öğrenmek çok gerekli (vacip) bir iş olur; yok, bu söz doğru değilse, akıl da bunu emreder (Kâşgarlı Mahmud, 2013, s. 4).

Türklerin kadim ve kudretli bir millet oluşu, Türk dilinin de tarih boyunca kıymete haiz olmasını sağlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin genişleyen sınırlarına paralel olarak yayılma alanını genişleten 'Osmanlı Türkçesi'nin öğrenilmesi ve öğretilmesi; siyasi, dinî, ticari, kültürel ve askerî pek çok sebebe bağlı olarak âdeta zorunlu bir hâle gelmiştir. Bu noktadaki rehberliği öncelikle gramer ve sözlük çalışmaları üstlenmiştir.

Makaleye konu olan eser de Charles Francis Mackenzie tarafından kaleme alınmış bir sözlük ve gramer çalışmasıdır. Londra'da VM. H. Allen&Co yayınevi tarafından 1879'da basılmıştır. İçindekiler bölümünün olmadığı eser, viii+304 sayfadan oluşmaktadır.

Mackenzie, Sir Robert Vivian'ın Kırım'daki Türk birliğinin eski bir subayıdır. (Mackenzie, 1879, s. vii) Eser de subayların muhatap olacağı Türklerle iletişim kurmalarını sağlayabilmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yazar, bu amaca yönelik izlediği yöntemi şöyle ifade etmektedir: "Bizim kitaplarla ve edebî Türkçe ile işimiz yok. Subaylarımızın muhatap olacağı Türkler, okuma yazma bilmeyen adamlardır" (Mackenzie, 1879, s. iv).

Kitap; temel gramer konuları, sözlük ve pratik yapılmasını sağlayabilmek amacıyla çalışmanın sonuna eklenen kısa ibareler, diyaloglardan ve metinlerden oluşmaktadır. İlk 81 sayfada ele alınan ve daha çok kelime türleri üzerinden işlenen gramer konuları ve sayfa aralıkları şöyledir:

- * Alfabe ve yazım (ss. 9-15)
- * İsim (ss. 15-21)
- * Sıfat (ss. 21-28)
- * Zamir (ss. 28-30)
- * Fiil (ss. 30-71)
- * Zarf (ss. 72-78)

* Edat (ss. 78-80)

* Bağlaç (s. 80)

* Ünlem (s. 81)

Gramer konuları tamamlandıktan sonra gelen *Özet* (ss. 81-82) başlığı altında Türkçedeki ses uyumu, çokluk ekinin kullanılışı ve görevleri, tamlamalardaki tamlanan ve tamlayan durumu, eklerin ses uyumuna göre gelmesi, sıfatların her zaman isimlerin önünde bulunması konularına birer paragrafı ile değinilmektedir. *İmla* (ss. 82-83) bölümünde ise kısaca yazım konusu ele alınmaktadır.

Yazarın ifadesiyle, “İsimlerin, Fiillerin ve Muhtemelen En Büyük Faydayı Sağlayacak Olan Konuşma Tarzlarının Listesi” (ss. 84-136) iki bölümde ele alınmıştır. Her sayfada İngilizce-Türkçe şeklinde iki sütunun yer aldığı ilk bölümde (ss. 84-107) kelimeler, temel başlıklar altında tasnif edilmiştir. İkinci bölümde (ss. 108-136) bazı kısa ifadeler, İngilizce karşılıkları ile birlikte verildikten sonra 20 tane diyalog ile okuyucuya alıştırmaya imkânı sunulmuştur.

Daha sonra konuşmalarda sıklıkla kullanılan bazı ibareler ve cümlelere yer verilmiş (ss. 136-145); yine pratik yapma imkanı sağlamak için İstanbul'da geçen bir olay, karşılıklı konuşmalar şeklinde rivayet edilmiştir (ss. 145-204). Alfabetik dizine uygun olarak seçilen kelimelerin cümle içerisindeki kullanımlarının bulunduğu bölümden (ss. 205-303) sonra eser tamamlanmaktadır.

Bu çalışma boyunca Mackenzie'nin ele aldığı gramer konuları, eserde işlenen çerçeve ve sınırlar dâhilinde aşağıda künyesini vermiş olduğumuz aynı döneme ait yayınlarla karşılaştırılarak aktarılmıştır.

* Davids, Arthur Lumley (1832). *A Grammar of The Turkish Language*, Londra: Parbury&Allen.

* Boyd, Charles (1842). *The Turkish Interpreter or A New Grammar of The Turkish Language*, Londra: Smith Elder&Co, Paris: Firmin Didot Freres.

* Barker, William Burckhardt (1854a). *A Reading Book of The Turkish Language*, Londra: James Medden.

* Barker, William Burckhardt (1854b). *A Practical Grammar of The Turkish Language*, Londra: Bernard Quaritch.

* Abu Said, (1877). *Turkish Self-Taught or The Dragoman for Travellers in The East, Being a New Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language*, Londra: Franz Thimm.

* Arnold, Edwin (1877). *A Simple Transliterated Grammar of The Turkish Language*, Londra: Trübner&Co.

* Hopkins, Frank Lawrence (1877). *Elementary Grammar of The Turkish Language*, Londra: Trübner&Co.

* Wells, Charles (1880). *A Practical Grammar of The Turkish Language*, Londra: Bernard Quaritch.

* Redhouse, James William (1884). *A Simplified Grammar of The Ottoman-Turkish Language*, Londra: Trübner&Co.

* Tarring, Charles James, (1886). *A Practical Elementary Turkish Grammar*, Londra: Kegan Paul, Trench&Co.

Alfabe ve Yazım

Türklerin nesih, divanî, talik, kırma, sülüs, yakutî¹ ve reyhanî olmak üzere toplamda yedi yazı çeşidini kullandığı belirtilmektedir. Turco-Arabî alfabeden söz edilmekte, Türk alfabesinin 33 harften oluştuğu ve bunlardan sekizinin Araplardan, beşinin ise Farslardan alındığı ifade edilmektedir. Yazarın alfabedeki bazı harflerle ilgili gözlemlerine yer verilmekte, ünlüler konusuna kısaca değinilmekte, bazı hareke işaretleri (üstün, esre, ötre; şedde, cezm) hakkında bilgi verilmekte ve bir alıştırma ile anlatılan konular örneklendirilmektedir (Mackenzie, 1879, ss. 9-15).

Cinsiyet Kavramı

“Cinsiyet” bahsine sıfat konusunun girişinde tek bir cümle ile girilmiş, Türkçe kelimelerin nötr olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Mackenzie, 1879, s. 21). Karşılaştırma listesindeki çalışmalarda da bu konuda fikir birliği bulunmaktadır (Davids, 1832, s.10; Boyd, 1842, s. 16; Barker 1854a, s. 6; Abu Said, 1877, s. 47; Arnold, 1877, s. 10; Hopkins, 1877, s. 4; Wells, 1880, s. 12; Redhouse, 1884, s. 51; Tarring, 1886, s. 4).

Türkçede gramatikal cinsiyet yoktur. Farklı cinsiyetlerin ayrı sözcüklerle ifade edildiği sınırlı sayıdaki örnekten hareketle sözlüksel cinsiyetten söz edilebilir. Aşağıda, çalışmaya konu olan eserlerde geçen bu duruma uygun örneklerin listesi verilmiştir. Listenin canlı varlıklara ad olan sözcüklerden oluşması dikkat çekmektedir.

Davids (s.10)	Er, avrat, boğa, inek.
Boyd (s.16)	Adem, avrat, öküz, inek.
Barker a, (s. 6)	Valide, mert, bint, zen. (Alıntı kelimelerden örnekler verilmiştir.)
Hopkins (s.4)	Boğa, inek, horoz, tavuk, at, kısrak.
Wells (s. 12)	Adam, karı, kız, oğlan.
Redhouse (s. 51)	Tavuk, kısrak, inek, kancık.
Tarring (s. 4)	Çocuk, kız, kadın, horoz, tavuk, boğa, öküz, inek, kısrak.

¹ Bu terim ile Yâkût el-Müsta‘simî tarafından klasik form ve güzelliğine kavuşturulan (Serin, 2013, s. 291) ‘Muhakkak’ yazısının kastedildiği düşünülmektedir.

Söz dizimsel yapılarda bazı kelimelerin cinsiyet bildirmeye yardım ettiği görülmektedir: Erkek çocuk, kız çocuk; erkek köpek, dişi köpek gibi.

	İnsanlar için						Hayvanlar için	
	Oğlan	Er	Erkek	Kız	Karı	Kadın	Erkek	Dişi
Davids (s.10)		+	+	+			+	+
Boyd (s.16)	+			+			+	+
Abu Said (s. 47)		+		+			+	+
Arnold (s.10)	+			+			+	+
Hopkins (s. 4)		+		+	+		+	+
Redhouse (s. 51)				+	+			+
Tarring (s. 4)		+	+	+		+		+

Artikel (Belirli Tanımlık)

Belirleyici ek (determinative affix) başlığı altında, III. teklik kişi iyelik ekinin {+(s)I_n} yaygın bir şekilde artikel görevinde kullanıldığı ifade edilmekte; 'elma ağacı' örneği verilmektedir (Mackenzie, 1879, s. 27).

Karşılaştırma listesinde yer alan çalışmalarda artikel konusu iki grupta ele alınmıştır. Buna göre ilk grubu, İngilizcedeki 'the' yapısının karşılığı olan 'belirli tanımlık' kavramı oluşturmaktadır. Bu yapının Türkçede olmadığı konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Davids, 1832 s. 9; Boyd, 1842, s. 16; Barker 1854a, s. 6; Barker 1854b, s. 6; Abu Said, 1877, s. 47; Arnold, 1877, s. 10; Hopkins, 1877, s. 3; Wells, 1880, s. 12; Tarring, 1886, s. 4).

Bununla birlikte Davids, işaret zamiri 'bu' sözcüğünün belirli tanımlık yerine kullanılabilirliğini ifade etmektedir (Davids, 1832, s. 9). Abu Said, belirlilik ifadesinin isimlere belirtme ekinin getirilmesiyle sağlanabileceğini düşünmektedir (Abu Said, 1877, s. 17). Wells, 'ev' sözcüğünün karşılığını 'house, the house, a house'; 'Kitap aldım' cümlesininkini de 'I bought a book' olarak verirken 'kitabı aldım' cümlesini 'I bought the book' şeklinde tercüme ederek bir nevi belirtme ekinin artikel kavramını karşıladığını kabul etmiş görülmektedir (Wells, 1880, s. 13). Tarring ise artikelin verdiği anlamın Türkçede isimlerin belirtme ve ilgi durumu ekleri ile sağlandığını ifade etmektedir (Tarring, 1886, s. 4).

İkinci grubu oluşturan ve İngilizcedeki 'a, an, one' yapılarına karşılık gelen 'belirsiz tanımlık' kavramının ise Türkçede 'bir' sözcüğü ile karşılandığı kabul edilmektedir (Davids, 1832, s. 9; Boyd, 1842, s. 16; Barker 1854a, s. 6; Barker 1854b, s. 6; Abu Said, 1877, s. 17; Arnold, 1877, s. 10; Hopkins, 1877, s. 3; Tarring, 1886, s. 4).

İsim Durum Ekleri

İsim başlığı altında yalın, ilgi, yönelme, belirtme, ayrılma ve bulunma olmak üzere altı isim durumundan bahsedilmekte; isimlerin çoğul yapılışı anlatılmakta; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çekim başlıkları altında da daha önce tasnif edilmiş kelime türlerine uygun olarak seçilmiş sözcüklerin hâl ekleri ile çekimleniş örneklenmektedir (Mackenzie, 1879, ss. 15-21).

	Yalın h.	İlgi h.	Yönelme h.	Belirtme h.	Bulunma h.	Ayrılma h.	Seslenme h.	Vasata h.	Sebepl. h. (için)
Dauids (s. 11)	+	+	+	+		+	+		
Boyd (s. 17)	+	+	+	+		+	+		
Barker (a) (s. 6)	+	+	+	+	+	+			
Barker (b) (s. 7)	+	+	+	+		+			
Abu Said (s. 49)	+	+	+	+		+	+		
Arnold (s. 11)	+	+	+	+		+	+		
Hopkins (s. 3)	+	+	+	+	+	+			
Wells (s. 13)	+	+	+	+					
Redhouse (s. 51-52)	+	+	+	+	+	+		+	+
Tarring (s. 5)	+	+	+	+	+	+	+		

Sıfatlar

Sıfat bölümünde ‘Belirtme Sıfatları’ alt başlığı içerisinde söz konusu sıfatların sayı sıfatları, işaret sıfatları, iyelik sıfatları, belirsizlik sıfatları ve üleştirme sıfatları olmak üzere beş çeşidinden bahsedilmektedir. Sıfatlar konusu toplam iki alıştırmaya üzerinden anlatılmıştır. Sayı sıfatları, ‘Belirtme Sıfatları’ başlığı altında işlenirken diğerleri için özel başlıklar açılmıştır (Mackenzie, 1879, ss. 21-28).

İşaret sıfatları ‘bu, işbu, şu, ol, o’ ile sınırlandırılmış ve bunlar arasındaki farkın işaret ettikleri kişi veya nesnenin yakınlık-uzaklığına dayandığı ifade edilmiştir. Buna göre yakından uzağa doğru: Bu ve işbu, şu, ol. Bu, şu ve o sözcüklerinin aynı zamanda zamir olarak da kullanılabildiği, fakat işbu’nun bu durumun dışında tutulması gerektiği vurgulanmıştır. ‘Şunu bana ver’...

İyelik sıfatları kendi içerisinde iki gruba ayrılmış; birinci gruba kişi zamirlerinin ilgi hâli ile çekimi, ikinci gruba ise iyelik ekleri dâhil edilmiştir. Bu bölümde yazar, ‘kitapları’ yapısının hem ‘their book(s)’ hem de ‘his books’ anlamlarını karşıladığına dikkat çekmektedir. Barker, bu belirsizliğe bir de ‘the books’ karşılığını eklemektedir (Barker 1854b, s. 15).

Belirsizlik sıfatları, 'bazı, çok, hangi, hiçbir, her, her bir, bazı defa' sözcükleri ile sınırlandırılmış; üleştirme sıfatları ise birer, ikişer, beşlik, yüzlük gibi örnekler üzerinden anlatılmıştır.

Karşılaştırma listesinde yer alan çalışmalar içerisinde, sıfatlar hakkında en detaylı bilgiyi aktaran Mackenzie'dir ve bu konuda bir tasnife yer vermiştir. Diğer eserlerde bu başlık daha çok sıfatlarda türetme, derecelendirme ve karşılaştırma üzerinden işlenmiş; tasnif yapılmamıştır (Davids, 1832, ss. 16-17; Boyd, 1842, ss. 25-26; Barker, 1854a, ss. 8-9; Barker 1854b, ss. 9-10; Abu Said, 1877, ss. 55-58; Arnold, 1877, ss. 13-17; Hopkins, 1877, ss. 5-6; Wells, 1880, ss. 18-22; Redhouse, 1884, ss. 68-74; Tarring, 1886, ss. 17-20). Türetme, derecelendirme ve karşılaştırma hususları da Mackenzie'de bulunmadığı için bu bölümde mukayese yoluna gidilmemiş, söz konusu araştırmacının verdiği bilgiler aktarılmıştır.

Zamirler

Zamir konusu; kişi zamirleri, işaret zamirleri, ilgi zamirleri, iyelik zamirleri ve belirsiz zamirler başlıkları altında işlenmektedir (Mackenzie, 1879, ss. 28-30).

	Kişi zm.	İşaret zm.	İlgi zm.	Belirsiz zm.	İyelik zm.	Soru zm.	Dönüşlü zm.
Davids (s. 21-29)	+	+	+		+	+	+
Boyd (s. 37)	+	+	+	+	+	+	
Barker (a) (s. 10-15)	+	+		+	+	+	+
Barker (b) (s. 11-19)	+	+		+	+	+	
Abu Said (s. 62-70)	+	+	+	+	+	+	
Arnold (s. 19)	+	+	+	+	+	+	
Hopkins (s. 9-12)	+	+	+	+	+	+	+
Wells (s. 29-38)	+	+	+		+	+	
Redhouse (s. 82-92)	+	+	x		+	+	
Tarring (s. 28-44)	+	+	x	+	+	+	+

Kişi zamirleri; ben, sen, o; bunların çoklukları kabul edilen biz, siz, onlar; kendi veya kendisi şeklinde verilmektedir.

Dauids (s. 21-22)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar.
Boyd (s. 37)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar, kendi.
Barker (a) (s. 10)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar.
Barker (b) (s. 11-12)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar.
Abu Said (s. 62-63)	Ben, sen, o, biz, siz, onlar.
Arnold (s. 19-20)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar.
Hopkins (s. 9)	Ben, sen, o, ol, biz, siz, onlar.
Wells (s. 29-30)	Ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendi.
Redhouse (s. 82)	Ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendi.
Tarring (s. 28)	Ben, sen, o, biz, siz, onlar.

Mackenzie tarafından ‘bu, şu, o’ ile sınırlandırılan *işaret zamirleri* kategorisine diğer yazarlar tarafından ‘kendi, işbu, öbür’ sözcüklerinin de dahil edildiği görülmektedir.

	Bu	Şu	İşbu	O	Ol	Kendi	Obir/Olbir
Dauids (s. 23)	+	+	+		+		
Boyd (s. 39)	+	+	+	+	+		
Barker (a) (s. 11)	+	+	+	+	+		
Barker (b) (s. 12-13)	+	+	+			+	
Abu Said (s. 67)	+	+	+	+	+		
Arnold (s. 21)	+	+	+	+	+	+	
Hopkins (s. 9)	+	+	+	+	+		
Wells (s. 31)	+	+	+	+	+		
Redhouse (s. 88)	+	+		+	+		+
Tarring (s. 34)	+	+		+	+		

‘Kendi’ sözcüğünü Davids, Barker, Hopkins ve Tarring dönüşlü zamir olarak kabul etmekte; Barker, bu gruba bir de ‘öz’ sözcüğünü dahil etmektedir (Davids, 1832, s. 22; Barker, 1854a, s. 10; Hopkins, 1877, s. 12; Tarring, 1886, s. 34). Arnold ise ‘kendi’yi işaret zamiri olarak vermektedir (Arnold, 1877, s. 21). Barker de bir başka çalışmasında ‘kendi’yi işaret zamiri başlığı altında ele almaktadır (Barker, 1854b, s. 13).

Belirsiz zamirler başlığı altında ‘her kim, herkes, her bir, kimse’ sözcüklerine yer verilmektedir.

Boyd (s. 43)	Bir kimse, bir kişi, her, her biri, herkes, hepsi, hiçbir kimse, hiçbir şey, filan, ol bir, her kim, herhangi, her ne.
Barker (a) (s. 14)	Her, kimse, bir kimse, falan, bir falan, hepimiz, hep, hepsi, herkes, gayrı, hiç.
Barker (b) (s. 19)	Kimse, bir kimse, falan, bir falan, gayrı, hep, hepsi, hiç, her, herkes, her kişi.
Abu Said (s. 69-70)	Bir kimse, bir kişi, her, her biri, herkes, hepsi, gayrı, hiçbir kimse, hiçbir şey, filan, ol bir, her kim, herhangi, her ne.

Arnold (ss. 24-25)	Bir kimse, bir kişi, her, her biri, herkes, hepsi, hiçbir kimse, hiçbir şey, filan, ol bir, her kim, herhangi, her ne.
Hopkins (s. 12)	Bir kimse, her, her biri, her bir, hepsi, her kim, her ne, hiçbir kimse, hiçbir şey, bir, ol bir, biraz, kimi.
Tarring (ss. 40-44)	Her, biri, hepsi, bütün, kimse, kişi, herkes, bir şey, hiç, asla, başka, öbür, öteki, bazı, birkaç, birçok, türlü, filan, kimi.

İlgi zamirleri olarak 'kim, ne, hangisi' sözcükleri ile {+kI₄} eki kabul edilmektedir. Karşılaştırma listesindeki çalışmaların bir kısmında ilgi zamiri olarak {+kI₄} eki (Wells, 1880, ss. 36-37); bir kısmında ki bağlacı -ki onun, ki ondan- (Abu Said, 1877, s. 67; Arnold, 1877, s. 22); bir kısmında ise her ikisi (Boyd, 1842, ss. 40-41; Hopkins, 1877, ss. 11-12) gösterilmektedir.

İyelik zamirlerinin; iyelik sıfatları başlığı altındaki birinci grupta yer alan 'benim, senin...' yapılarının üzerine ilgi zamirinin ({+kI₄}) eklenmesiyle oluştuğunu söyleyen yazar, konuya dair 'benimki, sizinki' şeklinde örnekler vermektedir. Bu konu karşılaştırma listesindeki çalışmaların bir kısmında iki grup hâlinde ele alınırken diğer kısmında sadece iyelik ekleri ile sınırlandırılmaktadır.

	I. Grup (Kişi zamirleri+İlgi eki)	II. Grup (İyelik ekleri)
Davids (ss. 26-27)	+	+
Boyd (ss. 43-44)	+	+
Barker (a) (s. 12)	+	+
Barker (b) (s. 14)	+	+
Abu Said (ss. 63-64)	+	+
Arnold (s. 20)	+	+
Hopkins (s. 10)	+	+
Wells (s. 33)		+
Redhouse (s. 83)		+
Tarring (s. 29)		+

Fiil kipleri

Fiil başlığı altında haber, emir, istek ve mastar olmak üzere dört kipten; basit ve birleşik olmak üzere iki zamandan söz edilmektedir. Türkçede bazı zamanların şüphe, istek ve gereklilik ifade ettiği; bu sebeple şüphe kipi, istek kipi, gereklilik kipi gibi başlıklara gerek olmadığı ifade edilmektedir. *Çekim türleri* bölümünde dört farklı çekim türünden bahsedilmektedir. Çekim modellerinden birincisi yaz-, ikincisi et-, üçüncüsü ol-, dördüncüsü ise gör- eylemlerinin tüm zamanlardaki çekimi üzerinden örneklendirilmiştir. Bu tasnifin sebebi, ilgili fiiller üzerine gelen eklerin ses uyumlarına göre farklılık göstermesidir (Mackenzie, 1879, ss. 30-71).

	Haber k.	Emir k.	İstek k.	Şart k.	Olasılık k.	Gereklik k.	Filimsiler
Dauids (s. 30) ²	+	+	+	+	+		+
Boyd (ss. 85-90)	+	+	+	+			+
Barker (a) (ss. 39-40)	+	+	+	+		+	+
Barker (b) (ss. 26-31)	+	+	+	+		+	+
Abu Said (ss. 83-86)	+	+	+	+			+
Arnold (ss. 27-31)	+	+		+			+
Hopkins (ss. 24-27)	+	+	+	+			+
Wells (s. 45)	+	+	+	+		+	+
Redhouse (s. 100)	+	+	+	+		+	+
Tarring (ss. 53-60)	+	+	+	+		+	+

Haber Kipi

Mackenzie'de haber kipi başlığı altında 11 zamandan söz edilmektedir. Bunlar³:

- *{-yor}: Present
- *{-X}r: İndefinite present
- *{-DI₄}: Determinate past
- *{-mI₄ş}: İndeterminate past
- *{-(y)AcAk}: Definite future
- *{-mAll}: Absolute future
- *{-yor}+{-DI₄}: İmperfect
- *{-X}r+{-DI₄}: Determinate İmperfect
- *{-mI₄ş}+{-DI₄}: Pluperfect
- *{-(y)AcAk}+{-DI₄}: İmperfect of the definite future
- *{-mAll}+{-DI₄}: İmperfect of the absolute future (Mackenzie, 1879, ss. 36-43).

Aşağıdaki iki tabloda, karşılaştırma listesindeki çalışmalarda haber kipi başlığı altında verilen zamanlar gösterilmektedir. Zaman isimlerinde farklı terimler kullanıldığı için madde başı olarak zaman ekleri esas alınmıştır. {-mAll} eki,

² Dauids, olasılık kipini üç başlıkta ele almaktadır:

- a. {-X}r+{-DI₄}: Present tense
- b. {-X}r+{-mI₄ş}+{-DI₄}: Preterite
- c. {-mI₄ş}+ol+{-X}r+{-DI₄}: Second preterite and imperfect (Dauids, 1832, s. 63).

³ Makale boyunca, çalışmanın amacına uygun olarak tüm morfeplerin yazımında bugünkü Türkiye Türkçesi esas alınmıştır.

Davids, Boyd ve Mackenzie tarafından zaman eki olarak kabul edildiğinden buraya dahil edilmiştir. Bu ekin gereklilik kipi olarak ele alındığı durumları belirtmek için yıldız işareti kullanılmıştır. Aynı şekilde {-mI₄ş} ekinin de zaman eki dışında şüphe formu (dubitative form, dubitative verb...) olarak değerlendirildiği yerler, bu işaretle gösterilmiştir.

	{-yor}	{-X}r	{-DI ₄ }	{-mI ₄ ş}	{-(y)AcAk}	{-mAI}
Davids (ss. 59-61) ⁴		+	+	+	+	+
Boyd (ss. 91-95) ⁵	+	+	+	+	+	+
Barker (a) (ss. 39-40)	+	+	+	+	+	*
Barker (b) (ss. 26-28, 152-153)	+	+	+	+	+	*
Abu Said (ss. 83-84)	+	+	+	+	+	
Arnold (ss. 27-28)		+	+		+	
Hopkins (ss. 24-26) ⁶	+	+	+	+	+	
Wells (ss. 46-49, 69)	+	+	+	*	+	*
Redhouse (ss. 106-109, 141)	+	+	+	*	+	*
Tarring (ss. 53-60)	+	+	+	*	+	*

	{-yor}+ {-DI ₄ }	{-X}r+ {-DI ₄ }	{-DI ₄ }+ {-DI ₄ }	{-mI ₄ ş}+ {-DI ₄ }	{-(y)AcAk}+ {-DI ₄ }	{-mAI}+ {-DI ₄ }
Davids		+		+		
Boyd	+	+		+		
Barker(a)	+	+	+	+	+	*
Barker(b)	+	+	+	+	+	*
Abu Said	+	+				
Arnold		+		+		
Hopkins	+	+		+		
Wells	+	+	+	*	+	*
Redhouse	+	+	+		+	*
Tarring	+	+	+	*	+	*

⁴ Kitapta geçen diğer zaman ekleri: {-mI₄ş}+ol+{-DI₄}: Preterite III; {-mI₄ş}+ol+{-X}r: Preterite or third future (Davids, 1832, ss. 60-61).

⁵ Kitapta geçen diğer zaman ekleri: {-sA}+şahıs eki+gerek: Future III; {-mI₄ş}+ol+{-DI₄}: Compound of imperfect; {-mI₄ş}+ol+{-X}r: Compound of future; {-X}r+{-mI₄ş}+{-DI₄}: Compound of conditional (Boyd, 1842, ss. 91-96).

⁶ Kitapta geçen diğer zaman ekleri: {-mI₄ş}+ol+{-X}r: Future II. (Hopkins, 1877, s. 26).

Emir Kipi

- I. tekil kişi: - I. çoğul kişi: Yazalım
 II. tekil kişi: Yaz II. çoğul kişi: Yazınız
 III. tekil kişi: Yazsın III. çoğul kişi: Yazsınlar. (Mackenzie, 1879, s. 39)

Yukarıdaki çekim örneği ile karşılaştırma listesindeki eserlerde yer alan emir çekimi örnekleri bir istisna dışında örtüşmektedir (Davids, 1832, s. 61; Boyd, 1842, s. 96; Barker 1854b, s. 28; Abu Said, 1877, s. 84; Arnold, 1877, s. 30; Hopkins, 1877, s. 26; Wells, 1880, s. 50; Tarring, 1886, s. 56). Bu istisna, Barker'in II. çoğul kişiyi 'olasınız', III. çoğul kişiyi 'olalar' şeklinde vermesidir. (Barker, 1854a, s. 32).

İstek Kipi

'Subjunctive' terimi ile ifade edilen istek kipinin iki zamanda çekimlendiği görülmektedir:

Present or Future:

- I. tekil kişi: Yazayım I. çoğul kişi: Yazalım
 II. tekil kişi: Yazasın II. çoğul kişi: Yazasınız
 III. tekil kişi: Yaza III. çoğul kişi: Yazalar.

İmperfect:

- I. tekil kişi: Yazaydım I. çoğul kişi: Yazaydık
 II. tekil kişi: Yazaydın II. çoğul kişi: Yazaydınız
 III. tekil kişi: Yazaydı III. çoğul kişi: Yazaydılar (Mackenzie, 1879, ss. 39, 43).

	Adı	{-(y)A}	{-(y)A}+ {-Dla}	{-mlaş}+ Ola	{-mlaş}+ Olaydı
Davids, (s.62) (Keşke veya Ø)	Optative	+	+	+	+
Boyd (ss. 96-97)	Optative	+	+	+	+
Barker (a), (s. 31)	Optative	+	+		
Barker (b) (s. 28)	Optative	+	+		
Abu Said (s. 85)	Optative	+	+		
Hopkins (s. 26)	Subjunctive	+	+		
Wells (ss. 49-50)	Optative	+	+		
Redhouse (ss.100-109)	Optative	+	+		
Tarring (s. 55)	Optative	+	+		

İstisnalar şöyledir; *I. teklik kişi*: dövem (Davids, 1832, s. 62); *I. çoğul kişi*: döveyiz (Davids, 1832, s. 62), olayız (Barker, 1854a, s. 31), seveyiz (Boyd, 1842, s. 96; Abu Said, 1877, s. 85; Hopkins, 1877, s. 26), açayız (Wells, 1880,

s. 49); II. *çoğul kişi*: dövesiz (Davids, 1832, s. 62), sevesiz (Boyd, 1842, s. 96; Abu Said, 1877, s. 85).

Şart Kipi

Şart çekiminin 'dayanırsam' örneğinde olduğu gibi fiil ile 'if' bağlacını bir araya getirdiği; II. şart çekiminin 'Keşke işine mukid olsan.' cümlesindeki gibi deyim/tabirlerden sonra dilek kipi işlevini üstlendiği ve soruyla birlikte kullanılan şart çekiminin 'Gitsem mi dursam mı' ifadesinde de görüleceği üzere şüphe veya hayranlığı ifade ettiği vurgulanmaktadır (Mackenzie, 1879, ss. 66-67). 'Conditional' terimi ile ifade edilen şart kipinin aşağıdaki çekimleri verilmiştir:

Conditional tenses:

- I. tekil kişi: Yazıyorsam I. çoğul kişi: Yazmışsak
 II. tekil kişi: Yazıyorsan II. çoğul kişi: Yazacaksınız
 III. tekil kişi: Yazdıysa III. çoğul kişi: Yazmalıysalar.

Second conditional tense:

- I. tekil kişi: Yazsaydım I. çoğul kişi: Yazak
 II. tekil kişi: Yazsan II. çoğul kişi: Yazsanız
 III. tekil kişi: Yazsa III. çoğul kişi: Yazsalar.

Conditional past tense:

- I. tekil kişi: Yazmış olsam I. çoğul kişi: Yazmış olsak
 II. tekil kişi: Yazmış olsan II. çoğul kişi: Yazmış olsanız
 III. tekil kişi: Yazmış olsa III. çoğul kişi: Yazmış olsalar (Mackenzie, 1879, ss. 39, 40, 42).

	Adı	{-sA}	{-X}r+{-sA}	{-mI4ş}+{-sA}	{-(y)AcAk}+{-sA}	{-sA}+{DI4}
Davids (ss. 63-65) (Eğer)	Subjunctive	+	+	+	+	+
Boyd (ss. 97-99)	Subjunctive	+	+	+		+
Barker (a) (s. 32)	Conditional	+	+			+
Barker (b) (s. 29)	Conditional	+	+			
Abu Said (ss. 85-86)	Subjunctive	+	+	+		+
Arnold (ss. 28-30) (Eğer)	Subjunctive	+	+	+		+
Hopkins (ss. 26-27)	Conditional	+	+			+
Wells (s. 50)	Conditional	+				+
Redhouse (ss. 109-110)	Conditional	+				+
Tarring (s. 60)	Hypothetical present	+				+

Yukarıdaki çekimler dışında

- * {-mI4ş} ol+{-sA}+{-DI4} (Davids, 1832, s. 64)
- * {-mI4ş} olur+{-sA} (Davids, 1832, s. 65; Boyd, 1842, s. 98)
- * {(y)AcAk} olur+{-sA} (Boyd, 1842, s. 98; Arnold, 1877, s. 30)

yapılarının da şart çekimine dahil edildiği görülmektedir.

Birleşik şart çekimlerinin en kapsamlı hâli ise Tarring'de görülmektedir:

- * {-yor}+{-sA}: Present conditional
- * {-X}r+{-sA}: Aorist conditional
- * {-DI4}+{-sA}: Perfect conditional
- * {-mI4ş}+{-sA}: Perfect dubitative conditional
- * {(y)AcAk}+{-sA}: Future conditional
- * {-mAll}+{-sA} Necessitative present conditional (Tarring, 1886, ss. 54-60)

Ortaç (Sıfat-fiil)

Ortaçlar, 'çekimlenebilir ortaç' (declinable participle) ve 'çekimlenemez ortaç' (indeclinable participle) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ortaçların; fiil, sıfat ve zarfların yapısında olduğu belirtilmiştir.

Çekimlenebilir ortaçların, anlamı ve tümleci olması yönüyle fiil, ilişkili olduğu kelimeyi nitelmesi yönüyle de sıfat yapısına benzediği belirtilmiş; ilkinde 'Allahı seven adam', ikinciye 'Havada uçan kuşlar' örneği verilmiştir (Mackenzie, 1879, s. 71).

Çalışma içerisinde bu konu bir de 'Adjective-verbs' başlığı altında ele alınmaktadır. Burada fiillerin çekimine hizmet ettiği söylenen çekimlenemez ortaç ekleri olarak şunlar gösterilmektedir: {-Ar}, {-mI4ş}, {(y)AcAk}, {-mAll}, {(y)A}. Yazar, yazmış, yazacak... (Mackenzie, 1879, s. 35).

	{-An}	{-Ar}	{-DI4k}	{(y)AcAk}	{-mI4ş}	{-mAll}	{-IsAr}
Davids (s. 66)	+	+	+	+	+	+	+
Boyd (s. 100)	+	+	+	+	+	+	
Barker (a) (s. 40)	+	+	+	+	+	+	
Barker (b) (s. 29)	+	+	+	+	+	+	
Abu Said (s. 86)	+	+	+	+	+	+	
Arnold (s. 31)	+	+	+	+	+		
Hopkins (s. 27)	+	+	+	+	+	+	
Wells (ss. 50-51)	+	+	+	+	+		
Redhouse (s. 101)	+	+	+	+	+		
Tarring (ss. 66-69)	+	+	+	+	+		

Ulaç (Zarf-fiil)

Mackenzie'nin sıraladığı ulaç ekleri şöyledir: {- (y)IıncA}, {-DIıkçA}, {-ken}, {- (y)AcAk}, {- (y)A}, {- (y)AII}, {-mAgIn}, {-mAktA} (Mackenzie, 1879, ss. 43, 71).

	{-(y)IıncA}	{-(y)Iıap}	{-(y)ArAk}	{-(y)A}	{-ken}	{-IıcAk}	{-mAgIn}	{-(y)AII}	{-mAktA}	{-DIıkçA}	ile	için
Dauids (s. 66)	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+
Boyd (s. 100)	+	+	+		+				+	+	+	
Barker (a) (s. 34)	+	+	+	+	+	+	+	+				
Barker (b) (s. 30)	+	+	+	+	+	+	+					
Abu Said (s. 86)	+	+	+		+							
Arnold (s. 31)	+	+	+		+							
Hopkins (s. 27)	+	+	+	+	+		+	+	+	+		
Wells (s. 51)	+	+	+	+		+	+	+				
Redhouse (ss. 111-113)	+	+	+	+		+	+	+				
Tarring (ss. 69-73)	+	+	+	+	+			+			+	

Ek-fiil (Substantive verb)

Gerek Mackenzie'de gerekse karşılaştırma listesinde yer alan çalışmalarda i-fiili, 'Substantive verb' (Mackenzie, 1879, ss. 32-35; Redhouse, 1884, ss.144-147) veya 'Defective verb' (Dauids, 1832, ss. 35-37; Barker, 1854a, ss. 35-36; Barker, 1854b, ss. 32-34; Arnold, 1877, ss. 31-32; Wells, 1880, ss. 76-78; Tarring, 1886, ss. 48-49) başlığı altında işlenmektedir.

Yardımcı fiiller için ise 'Auxiliary verb' terimi kullanılmaktadır.

	Ol-	Et-	Eyle-	Kıl-	Ye-	iç-	Gel-	Bil-	Gör-	Buyur
Boyd (s. 59)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Barker (a) (s. 18)	+	+	+	+						+
Barker (b) (s. 44)		+	+							
Abu Said (s. 73)	+									
Arnold (s. 32)	+									
Wells (ss. 91-92)	+	+	+	+						+
Tarring (ss. 110-114)	+	+	+	+						

‘Var’-‘Yok’ Sözcükleri

‘Unipersonal verbs’ terimi ile tüm zamanlardaki III. teklik şahıs çekimlerinin kastedildiği belirtilmektedir. ‘Yağmur yağıyor’, ‘kar yağacak’ gibi örnekler verilmektedir. Öznenin iyelik eki aldığı durumlarda fiillerin genellikle bu şekilde çekimlendiği vurgulanmaktadır: Karnım açtır, başım ağrıyor...

‘Verbal adjectives’ olarak adlandırılan ‘var’ ve ‘yok’ sözcüklerinin bildirme eki ile birlikte kullanıldığı ve ‘unipersonal verbs’ niteliği taşıdıkları fakat bu sözcüklerin aynı zamanda sahiplik fikrini ifade ettiği belirtilmektedir. ‘Benim vardır, senin yoktur’. Ayrıca bu yapılarda sahip olduğuna işaret edilen nesnenin iyelik eki alması gerektiği vurgulanmaktadır: ‘Benim bir saatim var, Senin hiçbir şeyin yok.’

Daha sonra var, yok sözcüklerinin çekimleri verilmiştir. Şart çekiminde bu sözcükler yerine ol- fiili kullanılmıştır. ‘Benim var, benim vardı, benim varmış, kudretim olsa.’ (Mackenzie, 1879, ss. 68-71).

Diğer çalışmalarda konuya dair farklı tespitler bulunmadığından tekrardan kaçınılmış, karşılaştırma yoluna gidilmemiştir (Davids, 1832, ss. 49-50; Boyd, 1842, ss. 70-73; Barker, 1854a, ss. 37-39; Barker, 1854b, ss. 39-41; Abu Said, 1877, ss. 79-82; Arnold, 1877, ss. 39-43; Hopkins, 1877, ss. 20-23; Wells, 1880, ss. 79-82; Redhouse, 1884, ss. 147-148; Tarring, 1886, ss. 49-50, 95-97).

Fiillerde Soru

Fiillerde soru, şu maddeler üzerinden izah edilmiştir: Bir fiilin soru çekimi yapılırken zaman eki ile şahıs eki⁷ arasına {-mI₄} eklenir: Yazıyor musun? Bu kuralın istisnası, görülen geçmiş zaman (geldin mi?), şart (baksak mı?) ve istek birinci çokluk (görelim mi?) çekimleridir. Soru sözcüğünün olduğu cümlelerde soru eki kullanılmaz: Niçin geldin? (Mackenzie, 1879, s. 60).

Diğer çalışmalarda da bu açıklamadan ziyade bir bilgi bulunmadığından mukayeseye gerek duyulmamıştır (Boyd, 1842, ss. 127-130; Barker 1854a, ss. 46-47; Barker, 1854b, s. 43; Abu Said, 1877, ss. 92-95; Wells, 1880, ss. 86- 88).

Yeterlik

Türkçede yeterlik yapısının, istek kipi üzerine ‘bil-’ fiilinin getirilmesiyle oluştuğu ifade edilmektedir. Bu yapının olumsuz çekimine ise şöyle yaklaşmıştır: Dilek kipine eklenen olumsuzluk, fiili öznedeki acizliği ifade eden bir şekle dönüştürür: Göremedim ‘I have not been able to see’ (Mackenzie, 1879, s. 61). Yeterlik yapısının olumsuz çekiminin bu şekildeki tahliline Tarring de katılmaktadır (Tarring, 1886, ss. 105-106).

⁷ Metinde ‘substantive-verb’ terimi kullanılmaktadır.

Fiillerin soru çekimi ve yeterlik fiili başlığı altında önce farklı zamanlarda çekimlenen bil- fiilinin soru şekilleri verilmiş daha sonra kalabil- birleşik fiilinin basit ve birleşik çekimlenişleriyle ilgili birkaç örnek sıralanmıştır (Mackenzie, 1879, ss. 62-66).

Redhouse, yeterlik yapısının {-y)A} zarf-fiilinin üzerine bil- fiilinin gelmesiyle oluştuğunu ifade etmektedir. (Redhouse, 1884, s. 142) Diğer çalışmalarda konuya kısaca değinilmiştir (Boyd, 1842, s. 51; Barker 1854b, s. 22; Arnold, 1877, s. 26; Hopkins, 1877, s. 34; Wells, 1880, ss. 43-45).

Zarflar

Zarflar bölümünde 15 zarf türünden oluşan farklı bir tasnif söz konusudur.

- * Yer zarfları: Burada, bura, beride, yabanda, yakında, sağda, üstünde, her yerde, içerde, ardında, geride, ırakta, etrafta, yukarıda...
- * Zaman zarfları: Henüz, dahi, tez, yakınlarda, çoktan, bıldır, dün, bugün, yarın, biraz, erken, geç, asla, ta, nice bir, mukaddem, sonra, en sonra...
- * Sayı zarfları: Çok kere, seyrek, yine, tekrar, bir daha.
- * Sıra zarfları: Evvela, ibtida, saniye, salise, rabia, akıbet, sırayla, nöbetle.
- * Olay zarfları: Kazayla, hatayla.
- * Benzerlik zarfları: Nice, nice gibi, sanki, ancılayın, bunculayın, çün.
- * Soru zarfları: Ne, niçin, ne sebep, nice, kaç, ne kadar, ne şekil, öyle mi, {-mI₄}.
- * Cevap zarfları: Evet, beli, bes, öyledir, yok, değil, hayır, hiç, la, zahir, şüphesiz, hergiz, asla, yalan, gerçek, hakikat, sahih, mukarrer, tahkik, hakikatte, ne, hiçbir, güçle.
- * Gösterme zarfları: İşte, ma.
- * Dilek zarfları: Allah vere, inşallah, keşke.
- * Teşvik zarfları: di imdi, di, aya, tiz ol, aferin.
- * Şüphe zarfları: Meğer, belki, şayet ki, mebada, yoksa.
- * Birliktelik zarfları: Bile, birbiriyle, bir uğurdan, başka, cumhur ile, bertaraf, ayrı, تنها.
- * Yemin zarfları: Vallahi, başım için, cehenneme.
- * Yasaklama zarfları: Haşa, vay başım, etme ha, sakın (Mackenzie, 1879, ss. 72-78).

Mackenzie tarafından yapılan bu tasnif, Davids'in çalışmasındaki şablonla birebir örtüşmektedir (Davids, 1832, ss. 99-102). Diğer çalışmalardaki durum ise şöyledir:

	Niteleme zf.	Miktar zf.	Yer zf.	Zaman zf.	Sayı zf.	Sıra zf.	Benzerlik zf.	Soru zf.	Cevap zf.	Gösterme zf.	Şüphe zf.	Yemin zf.	Yasaklama zf.
Boyd (ss. 135-143)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Barker (b) (ss. 64-70)	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+
Arnold (ss. 44-52)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Wells (ss. 105-111)	+	+	+	+		+	+	+	+			+	+
Tarring (ss. 134-138)	+		+	+									

Zarflarda derecelendirme başlığı altında {+cL₄k}, {+cAğİz}, {+cA} ekleri ile {+DAn}+daha yapısı ele alınmıştır (Mackenzie, 1879, ss. 73-74).

Edatlar

'Prepositions' başlığı altında ele alınan edatlar, iki grupta incelenmiştir. 'Ek hâlindeki edatlar' başlıklı gruba {+nL₄n}, {+(y)A}, {+DAn}, {+DA}, {+cA}, {+sL₄z} ekleri dahil edilmiştir (Mackenzie, 1879, ss. 78-79).

	{+(n)L ₄ n}	{+(y)A}	{+(y)L ₄ }	{+DA}	{+DAn}	{+(y)IIA}	birle	{+sL ₄ z}	{+sL ₄ zL ₄ n}	{+lAyL ₄ n}	{+CA}
Barker (a) (ss. 53-54)	+	+	+	+	+	+	+				
Wells (ss. 112-115)	+	+	+	+	+	+		+			
Redhouse (s. 156)	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+

Kelime hâlindeki edatlara dair liste ise şöyledir:

Davids (s. 103)	Ara, art, orta, ileri, aşağı, aşağı, alt, içeri, beyn, üzre, çevre, gayrı, yan, dip, taşra, yukarı, karşı, taraf, kat, iç, öte yaka, beri yaka, ön.
Boyd (ss. 147-148)	Art, alt, ara, aşağı, iç, ileri, içeri, taşra, taraf, ön, üst, yukarı, yan, yer.
Barker (a) (s. 56)	Art, alt, ara, iç, ileri, içeri, taşra, taraf, ön, üst, yukarı, yan, yer.
Barker (b) (s. 62)	Art, alt, ara, iç, ileri, içeri, taşra, taraf, ön, üst, yukarı, yan, yer.
Arnold (s. 54)	Ara, art, aşağı, ileri, iç, içeri, ön, yer, yan, taşra, taraf, alt, üst, yukarı.
Hopkins (s. 41)	Ara, alt, içeri, art, ileri.
Wells (ss. 116-117)	Ara, orta, beyn, miyan, ard, aşağı, aşağı, alt, üzere, üst, iç, içeri, ön, taşra, dışarı, yakın, uzak, yan, yukarı, karşı, dip.
Tarring (ss. 118-122)	Ara, orta, arka, ön, geri, beri, ileri, yukarı, aşağı, dip, üzeri, üzere, üst, alt, iç, dışarı, taraf, etraf, yan, kenar.

Edatların kendilerinden önce istedikleri isim çekim eklerine göre (yalın hâl, ilgi hâli, yönelme hâli, ayrılma hâli) gruplandırıldığı da görülmektedir:

- * Yalın isimlerle kullanılan edatlar: ile, üzere, için, gibi, aşırı.
- * İlgî hâli alan isimlerle kullanılan edatlar: Edatlar, şahıs ve işaret zamirleri ile birlikte kullanıldığında ilgi eki gerekir. Benim için, senin ile.
- * Yönelme hâli alan isimlerle kullanılan edatlar: doğru, yakın.
- * Ayrılma hâli alan isimlerle kullanılan edatlar: evvel, öte, beri (Mackenzie, 1879, s. 79).

Ayrıca yer zarflarıyla birlikte fiilin ifade ettiği harekete göre $\{+(y)A\}$, $\{+DA\}$ ve $\{+DAn\}$ eklerinden uygun olanın kullanıldığı ifade edilmiştir (Mackenzie, 1879, s. 73).

Davids (ss. 104-105)	Yalın: $\{+DA\}$, $\{+DAn\}$, ile, $\{+sI4z\}$, içre, aşırı, aşra, gibi, için, $\{+cA\}$. Yönelme: dek, değin, mukabil, göre, doğru, yakın, karib. Ayrılma: ötürü, yana, hali, evvel, sonra, öte, beri, öndin, mukaddem.
Boyd (ss. 144-146)	Yalın: $\{+DA\}$, $\{+DAn\}$, $\{+sI4z\}$, üzere, aşra, için, gibi. Yönelme: dek, karşı, yakın, doğru, göre. Ayrılma: ma'da, uzak, evvel, ötürü, sonra, beri, öte.
Barker (a) (ss. 54-55)	Yalın: için, üzere, gibi, öte, aşru, $\{+sI4z\}$. İlgî: için, gibi, ile. Yönelme: dek, değin, karşı, yakın, doğru, göre. Ayrılma: ma'da, uzak, evvel, ötürü, sonra, beri, öte.
Barker (b) (ss. 60-61)	Yalın: İle, $\{+DA\}$, $\{+DAn\}$, $\{+sI4z\}$, üzere, aşırı, için, gibi, öte. Yönelme: dek, karşı, yakın, doğru, göre. Ayrılma: ma'da, uzak, evvel, ötürü, sonra, beri, öte.
Arnold (ss. 52-54)	Yalın: $\{+DA\}$, $\{+sI4z\}$, üzere, aşra. Yönelme: dek, karşı, yakın, doğru, göre. Ayrılma: ma'da, uzak, evvel, ötürü, sonra, beri, öte.
Hopkins (s. 40)	Yalın: bile, gibi, için, $\{+sI4z\}$. Yönelme: dek, yakın, karşı, göre. Ayrılma: sonra, beri, evvel.
Wells (s. 117)	Yönelme: dek, değin, doğru, yakın, karib, karşı, göre. Ayrılma: sonra, ötürü, yana, beri, öte, evvel, akdem, mukaddem, gayrı, ma'da, başka, taşra, içeri, aşağı, yukarı.
Tarring (ss. 116-123)	Yalın: için, ile, öyle, böyle, şöyle, gibi. Yönelme: dek, kadar, göre, yakın, binaen, dair. Ayrılma: evvel, sonra, başka, gayrı, beri, dolayı.

Bağlaçlar

Mackenzie eserinde şu bağlaçlara yer vermiştir: Çünkü, imdi, lakin, ise, yahut, ne, dahi, ancak, nihayet; hem ... hem, ne... ne (Mackenzie, 1879, s. 80).

Davids (s. 105)	Ve, dA, hatta, eğer, meğer, gerek, kâh, bile, gerçi, eğerçi, tek, ki, böyle, şöyle, ister, dahi, ancak, ya, yahut, hem, ama, lakin, yine, pes, ta, zira, çün, çünkü, yoksa, ile, madem ki, ne.
Boyd (ss. 149-150)	Ve, ki, öyle, gibi, böyle, böyle ki, böyle şöyle, şöyle ise, ne, ne kadar ki, ya, yahut, bile; ama, ama ki, ancak, yoksa, lakin, illa, eğer, eğer ki, eğerçi, meğer, ola ki, belki, var ise, ta, netice; nasıl ki, zira, zira ki, madem ki, hatta, her neyse, çünkü, sanki; imdi, ondan ötürü, o sebepten, onun için, yani.
Barker (a) (ss. 57-59)	dA, dahi, daha, ve, ama, ger, eğer, çün, çünkü, ki, madem ki, yahut, ya, imdi, zira, ancak, eğerçi, yoksa, ne ... ne, ha ... ha, gerek ... gerek, ister ... ister, kim, meğer, meğer ki, meğerse, hem ... hem, pes, lakin, ta, ta ki, güya, güya ki, şayet, şayet ki, mebad ki, hatta, fakat, yani, ba'de, elhasıl, elnetice, elkıssa, hulasa.
Barker(b) (ss. 70-72)	Vah, bile, öyle, ne, ne kadar ki, ama, ama ki, yoksa, ancak, liken, illa, böyle ki, böyle şöyle, eğer, eğerçi, belki, meğer, var ise, ola ki, ta, nasıl ki, ziraki, madem ki, her gâh ki, her ne ise, çünkü, hatta, sanki, imdi, o sebepten, onun için, yani.
Abu Said (ss. 101-102)	Eğer, ise, ama, lakin, illa, imdi, indi, bile, hatta, meğer, dahi, dA, çünkü, zira, yahut, ya, ta, ta ki, vah, hem, tek, yani.
Arnold (ss. 54-56)	Vah, gibi, ama, ama ki, nasıl ki, zira, zira ki, netice, illa, ne, eğer, eğer ki, lakin, ya, yahut, ancak, ola ki, belki, böyle, böyle ki, böyle şöyle, hatta, çünkü, sanki, öyle, ki, şöyle ise, imdi, yani, ne kadar ki, bile, meğer, ta, madem ki.
Wells (ss. 120-124)	Ve, hem ... hem, dA, dahi, hatta, ne ... ne; ya, yahut, ya ... ya, gerek ... gerek, ister ... ister, ha ... ha, yoksa, illa; ama, lakin, velakin, ve illa, eğerçi, gerçi; eğer, sanki, farz edelim ki, tut ki, tutalım, tutalım ki, faraza ki, farz edelim ki, güya ki, meğer, meğer ki, meğerse; öyle ki, böyle ki, şöyle ki, imdi, onun için, ol sebepten, yani, hususa, alelhusus, zira, zira ki, çünkü, ki, ta, ta ki, madem, madem ki, keşke, şayet ki, mebada ki, elhasıl, velhasıl, hasıl kelam, neticeyi kelam, hulasa'yı kelam, elkıssa, pes, pes imdi, fakat, ba'dehu.
Redhouse (s. 156)	dA, dahi, ve, ama, lakin, velakin, ancak, eğer, yahut, ya ... ya, ne ... ne, hatta, meğer, imdi, zira, çünkü, ki, ta.
Tarring (ss. 125-132)	Ve, dA, dahi, bile, eğer, hem, yoksa, yahut, ya ... ya, ne ... ne, ama, lakin, ancak, yalnız.

Ünlemler

Mackenzie, eserinde şu ünlemlere yer vermiştir: Allah Allah, ah, vah, yazıklar olsun, sus, sus ol (Mackenzie, 1879, s. 81).

Dauids (s. 106)	A, hay hay, bre, ba, eyvah, diriğ, diriga, behey, zinhar, aferin, sola, haydi, ah, vay, susa, medet, oh, ya, bireh, hey, poh, poh poh, fi gider.
Boyd (ss. 151-152)	Hay, eyvah, ne yazık, medet, halif; peh, oh, ne güzel; Allah Allah, suphanallah, Allah kerim, Allahuekber, hay medet Allah; eyvallah; ba, yok, olmaz; sakın, gözünü aç, sağ ol, alarga, haydi; sus, sus ol, kes sesini.
Barker (a) (ss. 60-61)	Ey, ah, eyvah, eyvallah, yazık, hey, behey, ey, ya, hayf, diriğ, aman, aferin, medet, ha, zinhar, haşa maazallah, di, haydi, di ha, diha, hele, hay hay, eya, lebbeyk, merhaba, oh, of, ya.
Barker (b) (ss. 72-73)	Hay, eyvah, beh beh, ne güzel, Allah Allah, sübhanallah, maşallah, inşallah, hay medet Allah, Allah kerim, Allahuekber, ay valla, ya, sakın, sağ ol, sus ol, haydi.
Abu Said (ss. 102-103)	Haydi, aferin, maşallah, ne güzel, oh oh, hay hay, gel bakalım, ey, bana bak, baksana, yahu, ya, ey, sus, sus ol, yazık, ne yazık, yazıklar olsun, medet, eyvah, oh, Allah Allah, suphanallah, barekallah, vay, bre, be, sakın, gözünü aç.
Arnold (s. 56)	Hay, eyvah, ne yazık, medet, halif, peh, oh, aferin, bakalım, eyvallah, ba, yok, olmaz, sağ ol, alarga, haydi, sus, kes sesini.
Wells (ss. 125-126)	Aferin, yazık, vay, ey, ya, eyvah, medet, aman, yazık, hayf, vay, maşallah, sakın, sağ ol, hele, de bakalım, de imdi, haydi, acayip, eyvallah, hay hay, estağfurullah, neuzübillah, maazallah, haşa, inşallah, vallahi, tallahi, billahi, vah, vaveyla, sus, diha, merhaba, lebbeyk, oh, of.
Redhouse (s. 157)	Ey, ya, ah, eyvah, hayf, medet, aferin, bravo.
Tarring (s. 140)	A, ey, hey, yahu, işte, haydi, defol, ah, vah, uf, oh, eh, aferin, yazık, acayip, acaba, acep, aman, sus, destur, maşallah, elhamdülillah, inşallah, bismillah, estağfurullah, haşa huzurunuzda, sözüm yabana, afiyet olsun, yetişen yok mu? Efendim, efendimiz, canım, kuzum, iki gözüm, elmasım, hanımefendi.

Sonuç

Birey, ana dilinin kucağına doğar. Dolayısıyla bu dile karşı pek çok hususiyeti doğal ve bilinçsiz bir şekilde bir nevi içgüdüsel olarak edinir. Bir dili öğrenme süreci ise bu tecrübeden çok farklıdır. Kişinin öğreneceği dile dışarıdan baktığı bu süreç, sorgulayıcı ve mukayeseli bir perspektifle ilerler. Dolayısıyla bir lisanı ana dili olarak konuşanların farkedemediği gramatikal özelliklerin somutlaştırılması, kurallara bağlanması imkânı doğar.

Yabancılar tarafından yazılan Türk dili gramerleri bu sebeple önemlidir. Çalışma boyunca Mackenzie'nin A Turkish Manual'ini merkez almak üzere 19. yüzyılda yabancılar tarafından yazılan Türk dili gramerlerinin muhtevası karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde elde edilen veriler, benzerlikleri ve farklılıkları gösteren tablolar ile aktarılmıştır. Bu tablolar, aynı zamanda ilgili başlıkların bir değerlendirmesi niteliğindedir. Bununla birlikte genel olan şu hususları burada da belirtmek gerekir:

1. Türkçede gramatikal cinsiyet yoktur. Sınırlı örnek üzerinden sözlüksel cinsiyetten (horoz, tavuk gibi) ve söz dizimsel yapı içerisinde cinsiyet bildirmeye yardım eden birkaç unsurdan (kız çocuk, erkek çocuk gibi) söz edilebilir.
2. Türkçede artikel yoktur. Bununla birlikte belirtme eki, ilgi eki veya III. teklik kişi iyelik ekinin bu görevi üstlendiğini düşünenler vardır.
3. İsim durum ekleri arasında yalın, ilgi, yönelme ve belirtme hâllerinin sayılması hususunda fikir birliği bulunmaktadır. Bunlara ek olarak bulunma, ayrılma, seslenme, vasıta ve sebep hâllerinden biri veya birkaçı bu listeye dahil edilmiştir.
4. 'Kendi' sözcüğü bazen dönüşlü zamir bazen kişi zamiri bazen de işaret zamiri olarak verilmektedir. 'Öz' sözcüğünün dönüşlü zamir başlığı altında verilmesi dikkat çekicidir.
5. {-mI₄ş} eki, kimileri tarafından zaman eki kimileri tarafından ise şüphe formu (dubitative form, dubitative verb...) olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, hikâye birleşik çekimleri üzerinde detaylı durulurken rivayet birleşik çekimlerine pek değinilmemesi hususunda da etkili olmuştur. {-mAI} morfemi için de farklı bir durum söz konusudur. Zaman eki olarak değerlendirenler olmakla birlikte genellikle bu yapı, gereklilik kipi başlığı altında ele alınmaktadır.
6. Bazı yazarlar tarafından şart kipinin bütün çekimlerinde 'eğer' ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

7. i- ve ol- fiillerinin eşdeğer tutulduğunu gösteren açıklamalar vardır. Örneğin Davids, 'dövdüm' için preterite, 'dövmüşüm' için second preterite, 'dövmüş oldum' için third preterite ifadesini kullanmaktadır (Davids, 1832, s. 60).

8. Ortaç konusunda {-An}, {-Ar}, {-DL₄k}, {-(y)AcAk}, {-mİ₄ş} ekleri hakkında fikir birliği bulunmaktadır. Bunlara ek olarak bu listeye bazı yayınlarda {-mAlI} ve {-IsAr} eklerinin dahil edildiği görülmektedir.

9. Edatlar, ek ve kelime hâlinde olanlar şeklinde iki grupta ele alınmıştır. Bunun nedeni, edat konusunun 'Postpositions' karşılığı olarak değerlendirilmesidir. Ek hâlindeki edatların önemli bir kısmını isim çekim ekleri oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Abu Said. (1877). *Turkish Self-Taught or The Dragoman for Travellers in The East, Being a New Practical and Easy Method of Learning the Turkish Language*. Londra: Franz Thimm.
- Arnold, E. (1877). *A Simple Transliterated Grammar of The Turkish Language*. Londra: Trübner&Co.
- Barker, W. B. (1854a). *A Reading Book of The Turkish Language*. Londra: James Medden.
- Barker, W. B. (1854b). *A Practical Grammar of The Turkish Language*. Londra: Bernard Quaritch.
- Boyd, C. (1842). *The Turkish Interpreter or A New Grammar of The Turkish Language*. Londra: Smith Elder&Co, Paris: Firmin Didot Freres.
- Davids, A. L. (1832). *A Grammar of The Turkish Language*. Londra: Parbury&Allen.
- Hopkins, F. L. (1877). *Elementary Grammar of The Turkish Language*. Londra: Trübner&Co.
- Kâşgarlı Mahmud. (2013). *Divanü Lûgat-it-Türk* (B. Atalay, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Kerimoğlu, C. ve Doğan, G. (2015). Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (38), 143-178.
- Mackenzie, C. F. (1879). *A Turkish Manual, Comprising a Condensed Grammar With Idiomatic Phrases, Exercises, and Dialogues and Vocabulary*. Londra: WM. H. Allen&Co.
- Redhouse, J. W. (1884). *A Simplified Grammar of The Ottoman-Turkish Language*. Londra: Trübner&Co.
- Serin, M. (2013). Yâkût El-Müsta'sımî. *TDV İA*, içinde (C. 43, ss. 291-293).
- Tarring, C. J. (1886). *A Practical Elementary Turkish Grammar*. Londra: Kegan Paul, Trench&Co.
- Wells, C. (1880). *A Practical Grammar of The Turkish Language*. Londra: Bernard Quaritch.

